

Көзөмөл – мыйзамдуулукту, стабилдүүлүктү камсыз кыла алат

Зулфия ЭЛКЕЕВА,
КРнын Улуттук банкынын тышкы көзөмөл башкармалыгынын жетектөөчү инспектору

Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкы өз ишмердүүлүгүн мыйзамдарга ылайык жүзөгө ашырат жана анын мыйзам чегинде каралган функцияларынын бири – өзү тараптан лицензиялануучу банктардын жана финансы-кредиттик мекемелердин ишин жөнгө салууну жана көзөмөлдөөнү жүзөгө ашыруу. Бул функцияны аткаруудагы башкы банктын негизги максаты – тиешелүү көзөмөл саясатын мыйзамга ылайык жүргүзүү менен банк секторунун стабилдүүлүгүн колдоо болуп эсептелет. Ал көзөмөл саясатын жана өз ишмердүүлүгүн Борбордук банктардын ишмердүүлүгүнүн эл аралык практикасына шайкеш жүргүзүп келет.

Банктык көзөмөл – бул банктык көзөмөл органы тарабынан мыйзамдык компетенциясынын чегинде, эреже катары ачык процедуралык (расмий жарыяланган) нормалардын негизинде аткарылуучу иш-аракеттердин жыйындысы болуп эсептелет. Банктык көзөмөлдүн максаты – банк системасынын стабилдүү иштөөсүн жана банктардын кредиторлорунун, аманатчылардын жана кардарларынын кызыкчылыктарын коргоо.

Улуттук банк өз тараптан лицензиялануучу банктардын жана башка финансы-кредиттик мекемелердин ишин көзөмөлдөө жана жөнгө салуу жагындагы өз милдеттерин аткаруу үчүн төмөнкүлөргө укуктуу:

1) лицензиялоо жана көзөмөлдөө иштерин, ошондой эле мыйзамга ылайык тиешелүү эрежелерди жана нормаларды белгилөө жолу менен аларды ишке ашыруунун тартибин жүзөгө ашыруу максатында экономикалык нормативдерди белгилөөгө, директиваларды, нускоолорду, жоболорду жана сунуштарды чыгарууга;

2) банктардын жана алардын филиалдарынын, ошондой эле алар менен байланышкан кызыкчылыгы бир компаниялардын (инсайдерлер жана аффилирленген компаниялар) ишин жеринде текшерүүнү жүзөгө ашырууга же мындай текшерүүнү көз карандысыз аудиторлорго же аудитордук фирмаларга тапшырууга;

3) өзүнүн көзөмөлдөө милдеттерин натыйжалуу жүзөгө ашыруу үчүн маалыматтарды жана отчетторду суратууга жана алууга, алынган маалымат боюнча түшүндүрмөлөрдү талап кылууга ж.б.у.с. мыйзам чегинде каралган укуктарга.

Азыркы учурда өлкөбүздүн финансы системасында 25 коммерциялык банк жана 171 микрофинансылык уюм бар. Ушул коммерциялык банктардын жана финансылык уюмдардын үстүнөн Улуттук банк жогоруда белгилегендей эле жөнгө салууну, көзөмөлдөөнү жана лицензиялоону жүзөгө ашырат.

Банктык көзөмөл төмөнкүдөй эки негизги компонентти камтыйт:

1. Көзөмөл методологиясы жана лицензиялоо;
2. Финансы кредиттик мекемелердин күндөлүк ишине көзөмөлдү, күндөлүк көзөмөлдү.

Күндөлүк көзөмөл өзүнө эки элементти камтыйт:

1) Тышкы көзөмөл (офсайт – жеринен тышкары көзөмөл) – мыйзамда белгиленген талаптардын сакталышына, коммерциялык банктарга чыгуусуз жүзөгө ашырылган көзөмөл. Көзөмөлдүн бул түрүндө банктын финансылык абалын аныктоо үчүн аралыктан (дистанттык) туруп көзөмөл жүргүзүлөт. Мындай көзөмөлдө документардык көзөмөл деген түшүнүк колдонулат. Көзөмөлдүн кыйла кеңири тараган түрү – банк отчетун алуу жана аны талдап-иликтеп, баа берүү.

2) жеринде барып инспектирлөө (онсайт – жеринде көзөмөл), түздөн-түз банкта жүргүзүлгөн көзөмөл, текшерүү. Банктарда инспекциялык текшерүүлөрдү жүргүзүүдө банктардын берген отчетторунун, маалыматтарынын аныктыгы каралып чыгып, банктагы көйгөйлөр кыйла деталдаштырылып, банктын иш аракетин жана банкта орун тобокелдиктерге кеңири баа берилет.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы тарабынан банктык чөйрөдө жүзөгө ашырылып жаткан негизги аракеттерге төмөнкүлөр кирет:

- финансы-кредиттик мекемелердин финансылык абалын талдап-иликтөө жана баа берүү;
- финансы-кредиттик мекемелер тарабынан атайы банк ишин жөнгө салган колдонуудагы мыйзамдардын жана укуктук ченемдик актылардын сакталышына контролду жүзөгө ашыруу;

– тиешелүү учурларда эскертүү (буюртма кат ж.б. сыяктуу), зарылчылык келип чыккан шартта мажбурлаган мүнөздөгү (ишиндеги кемчиликтерди четтетүүнү талап кылуу, айыптык санкцияларды колдонуу, финансы-кредиттик мекемелердин жүргүзгөн операцияларына чектөө, жетекчилерди алмаштырууну талап кылуу, убактылуу жетекчиликти киргизүү, лицензияны кайтарып алуу) көзөмөлдүк чараларын колдонуу.

Ошондой эле өз ишин тиешелүү юрисдикцияга ылайык жүзөгө ашырган же болбосо жүзөгө ашырууну каалаган банктарды көзөмөлдөөгө жана лицензиялоого карата Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы чет өлкөлүк банктык көзөмөл органдары менен өз ара аракеттенүү принциптеринде кызматташа алат.

Банктык көзөмөлдүн негиздери

Банктык көзөмөлдүн конкреттүү негиздерине төмөнкүчө түшүндүрмө берүүгө болот:

- финансы-кредиттик мекемелердин натыйжалуу жана ишенимдүү ишин жана өз кардарларынын муктаждыктарын камсыз кылуу жөндөмдүүлүктөрүн камсыз кылууга көзөмөл;
- финансы-кредиттик мекемелердин ишин жогорку деңгээлде жүргүзүү жана кесипкөйлүүлүк каралган мыйзамдардын жана белгиленген эрежелердин сакталышын камсыз кылуу;
- финансы-кредиттик мекемелердин ишинин мамлекеттин акча-кредит, валюталык жана финансылык саясатына ылайык келишин камсыз кылуу;

- финансы-кредиттик мекемелердин кызмат көрсөтүүлөрүн кеңири чөйрөсүн бүтүндөй алганда экономиканын кызыкчылыгында жайылтуу жана өнүктүрүү;
- өлкөнүн экономикалык өсүшүн жогорулатуу жана көмөктөшүү үчүн банк секторунун туруктуулугун, ишенимдүүлүгүн жана коопсуздугун камсыз кылуу;
- өз каражаттарын банктарда жайгаштырган аманатчылардын укуктарын коргоо;
- жогорку квалификациялык финансылык кызмат көрсөтүүлөрдөн жана коомдук керектөөлөрдү алгылыктуу баада канааттандырыла турган натыйжалуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү банк тутумун өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү;
- экономикалык бийликтин бир колдо топтолушунун алдын алуу;
- төлөм системасынын туруктуулугун колдоо;
- банктардын иши колдонуудагы мыйзамдарга ылайык жүзөгө ашырылышын, банк секторунун туруктуулугун жана аны бекемдөө ж.б.у.с.

Улуттук банк тарабынан белгиленген мөөнөттө келтирилген кемчиликтерди четтетүү жөнүндөгү кат жүзүндөгү көрсөтмөлөрдү аткарбай койгон учурда, ошондой эле экономикалык нормативдерди сактабоонун, болбосо банктык мыйзамдарды бузуу фактылары аныкталганда, ошондой эле маалыматтарды убагында бербегенде же болбосо туура эмес жана/же толук эмес маалымат бергенде, Улуттук банк банктык же финансы-кредиттик мекемелерге карата таасир этүү чараларын, ал тургай лицензиясын кайра кайтарып алганга чейин чараларды колдоно алат. Аманатчылардын жана ошондой эле банктардын башка кредиторлорунун тобокелдиктерин азайтуу максатында финансы-кредиттик мекемелерге карата Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы төмөнкү келтирилген чаралардын бирин же бир нечесин колдонууга укуктуу:

- жогорулатылган экономикалык нормативдерди киргизүүнү;
- милдеттүү резервдердин өлчөмүн жогорулатууну;
- тике көзөмөл режимин киргизүүнү;
- аткаруучу кызмат адамдарын алмаштырууну жана алардын банк ишине андан ары аралашышына тыюу салуу талабын коюуну;
- Улуттук банктын талаптарына ылайык финансыны жакшыртуу боюнча иш-чараларды өткөрүүнү талап кылууну;
- банктын кээ бир операцияларын жүргүзүүнү чектөөнү жана токтото турууну талап кылууну;
- банкты башкаруу үчүн убактылуу башкаруучуну дайындоону;
- банкты консервациялоо процедурасын баштоону;
- лицензиянын иштөө мөөнөтүн убактылуу токтотуп турууну;
- лицензиясын чакыртып алууну;
- банкта акциясынын кадыресе үлүшү болгон катышуучунун добуш берүү укугун белгилеген убакытка чейин токтотуп турууну;
- банктын ишине кадыресе катышкан катышуучусун жана банктын аффилирленген жактарынын банктын ишине андан ары катышуусуна тыюу салууга ж.б.у.с. мыйзам чегинде каралган чараларды.